

En handelsmann minnes Skibotnmarkedet

Av Leif Bjørn

Bygdeveien på Skibotn med hotellet og markedsstuene.

Foto: Paulaharju. Museiverket

I Nord-Troms ser Skibotn ut til å ha vært det viktigste knutepunktet for kontakten mellom folkeslagene på Nordkalotten. Dette dalføret fører i øst opp til sentrale ferdsselsårer i Nord-Finnland og i vest ned til den store Lyngenfjorden som var hovedferdselsåra vestover ut i Nord-Troms. Naturen hadde lagt alt til rette for at Skibotnmarkedet skulle vokse seg stort. I denne artikkelen fra Årboka i 1981 får vi en ei skildring fra innsida av denne handelsvirksomheten, for forfatteren deltok selv som tilreisende handelsmann på markedene fra 1927 og opp 1980-tallet.

Red.

Når vi mennesker blir født, er vi utrustet med det mest fantastiske fysiske og psykiske grunnlag som tenkes kan.

Hva som er mest verdifullt av det spekter av goder vi har fått i fødsels gave, skal jeg ikke gi meg inn på å prioritere, men bare dra frem en av de mange gaver vi er utrustet med, nemlig selvoppholdelsesdriften.

Det er nemlig den som er bakgrunnen for det jeg skal fortelle om, plukke fram fra hukommelsen, minner fra og om Skibotn-markedet, slik jeg deltok og opplevet

dette i slutten av tjuårene, for omlag 50 år siden. – I Lyngen bygdebok kan en finne at de første notater om Skibotn marked skriver seg tilbake til år 1569. – Altså over 400 år tilbake i tiden. – Mine erindringer som bare strekker seg 54 år tilbake i tiden er derfor meget beskjedent sett i historisk perspektiv. – Men la gå med det. – 54 år tilbake bringer oss til 1927. – Det var nemlig da jeg første gang deltok som krømmer eller kjøpmann på Skibotn marked.

Markedet åpnet den 12. november hvert år. – Det var

lovbestemt til å vare i 3 dager til og med den 15. november. Utover denne tid hadde vi ikke som tilreisende lov til å drive salg. For oss tilreisende kjøpmenn krevet dette minst 9 hektiske arbeidsdager, som den gang var både ti og tolv timer pr. dag, for å pakke ned, reisetid til markedet, pakke opp, salg i så å si 3 døgn, nedpakking, returreise, utpakking hjemme m.v.

Som en vil forstå krevet dette en innsats fra de som deltok. Omsetningen på disse tre markedsdagene kunne vel saktens ligge på brutto 10% av salget, altså 4 til 600 kroner. – Fra denne bruttofortjenesten gikk da husleie, fraktkostnader m.v. Selv om disse var meget beskjedne ble det ikke store timespenger for oss som arbeidet med dette. – Hvis det ble kr 2,- pr. time var vel det toppen hva vi kunne regne med. Men det var den gang da 5 øre var store penger og ble tatt godt vare på.

Hva var det så slags varer som ble solgt på disse markedsdagene? Jeg skal forsøke å mane frem fra hukommelsen en del av det vareutvalg som var mest alminnelig.

Av matvarer:

– Ubrent kaffe, vanlig betegnelse, råkaffe.

– Brent kaffe, stor brun Liberia.

– Farin.

– Toppsukker, som så ut som en pyramide og hadde en vekt på fra 3 til 4 kg. pr. stk. – Det var den tids kaffesukker som ble klippet opp til småbiter, med noe som het sukkersaks. Toppsukker var noe dyrere enn om en kokte kaffesukker selv. – Salg av dette var derfor noe begrenset av den grunn. – Salget av dette gikk helst til flytt-samene og andre som hadde noe bedre økonomi.

– Margarin i 36 og 12 kgs. pakninger. Dette var stort sett de mest aktuelle matvarer som ble omsatt på markedet.

– Vevegarn og metervarer var også populære salgsvarer. – Av disse var spesielt:

Dobbelt bomullsgarn i 4,5 kgs. pakker.

Enkelt bomullsgarn i 4,5 kgs. pakker.

– Finneklede til samekofter i fargene blått, gult og rødt.

– Ekte klede var et meget fint stoff.

– Kroklisser til pynt på koftene i samme farver.

– Stripet flanell, vaskeekte farver.

– Staut, et hvitt bomullsstoff.

– Lerret også et bomullsstoff, men av grovere veving.

– Vadmel, blått og sort. Et tykt stoff til mannfolkbukser og trøyer.

– Bolstertrekk, tettvevet slik at gresset disse ble fylt med ikke stakk igjennom.

– Hvite og sorte frynsete hodetørklær av silke var meget populær vare.

– Av fottøy var det damesko og damekalosjer som var salgsvare.

Stort sett var det dette som i grove trekk var vareutvalget hos den enkelte kjøpmann under markedssalget.

– Salget til den enkelte kunde foregikk som oftest i ganske store parti. – Det var ikke ualmindelig å selge 50 kg. brent kaffe til en enkelt kunde. – Dette tilsvarer en sekk kaffe i jutesekk. – Det var ikke snakk om vakumpakket kaffe den gangen. – Kaffelukten kunne en kjenne på lang avstand så lenge det var duft igjen av kaffen i striesekken.

Konkurransen var meget stor i markedsdagene. – Den første markedsdagen gikk folk rundt og forhørte seg om prisene på de forskjellige utsalgene for å finne frem til den som var billigst i pris. Det gjaldt da om å ha billigst mulig innkjøp for å være konkurransedyktig. 5- og tiøringen var store penger den gang. – Fortjenesten var så minimal at 5 øre kunne være avgjørende for en stor handel med en kunde. –

Jeg erindrer at det var en konkurrent som begynte å selge margarinen 5 øre under det vi kunne kjøpe den inn for. – Vi satte igang oppkjøp av beholdningen han hadde. – Det betydde 5 øre ekstra fortjeneste. – Da vi reiste hjem hadde vi med oss vesentlig mere margarin enn da vi reiste til markedet. –

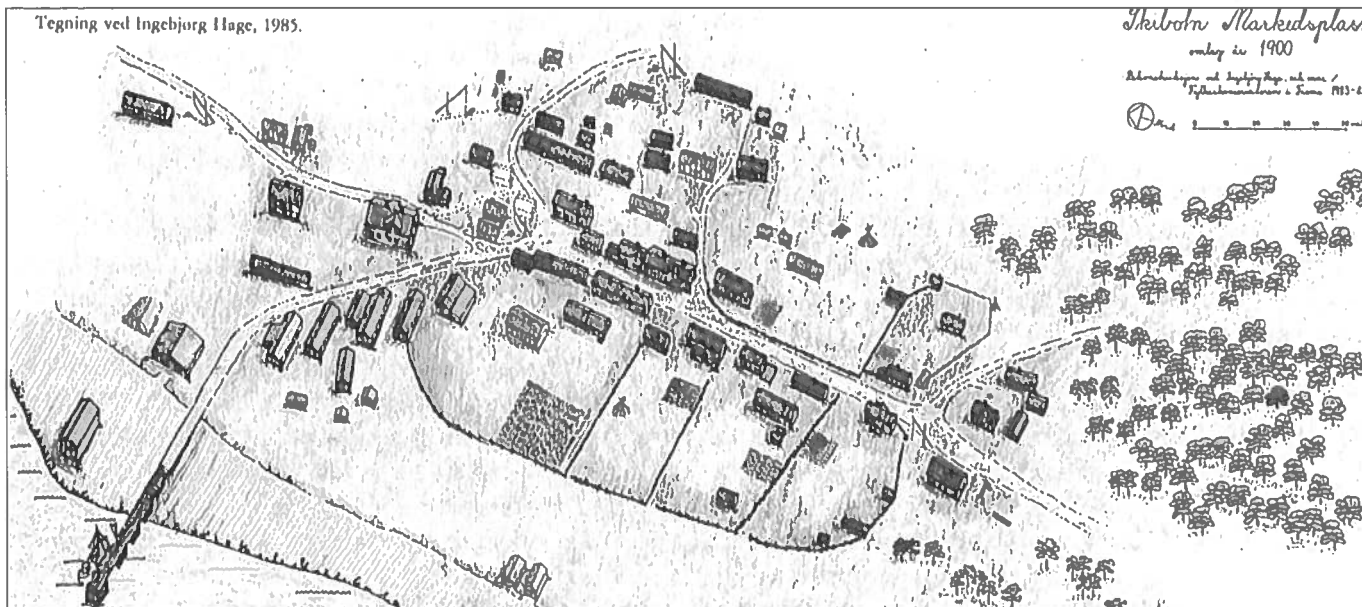
I 20-30 årene var forholdene inne i Britavarre så fattigslige at alle var avhengige av hverandre for å kunne overleve. – Av den grunn smeltet hele bygda sammen til en eneste stor familie på 1000 til 1200 mennesker. – Vi som eneste kjøpmenn i bygda følte ansvarets tyngde hvile på våre skuldre, og det var et enestående hjertelig forhold mellom oss kjøpmenn og våre kunder.

Folket i Birtavarre hadde sin religiøse tro knyttet til læstadiansismen. Da det samtidig under Skibotn marked var stevne for læstadianerne, var det en stor del av folket i Britavarre som reiste til dette stevnet.

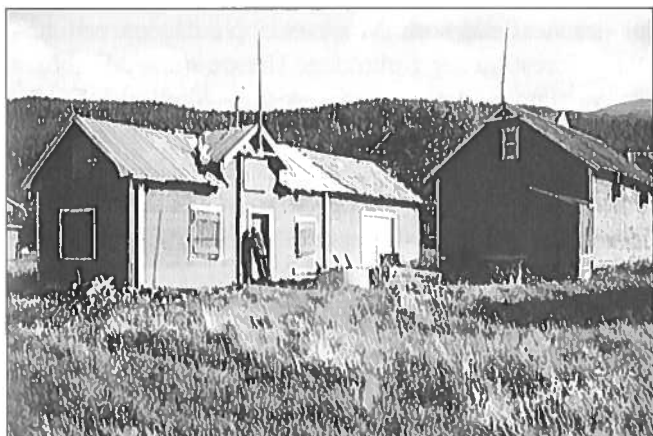
Som et bevis på samholdet mellom oss kjøpmenn og bygdefolket, kan jeg fortelle følgende: Tidlig på morgenen kl. 05 banket det på butikkdøra. Vi som hadde arbeidet til kl. 01-2 om kvelden dagen før, hadde såvidt kommet oss i seng og fått varmet opp sengen. Det var gruelig kaldt i det «kammerset» vi hadde til soverom. – Alt var frosset til pinn. Vi kom oss da opp, fikk på oss klærne og åpnet døra. – Der sto en av våre venner fra Birtavarre med flere kunder som han hadde anbefalt oss for. – Det var bare å sette handelen i gang. Åpnings- og lukningsvedtekter var ukjente begreper den gang. –

Etterhvert rydde butikken, som ikke var stor, full av folk. – Vi ble også sultne og måtte inn på «kammerset» for å få oss en brødskive. – Men det var ikke en enkel sak – Brødet og smøret var pinnfrosset. – I slike stunder er gode råd dyre. – Det var å tvinge kniven igjennom det frosne brødet som sprakk og så skjære et stykke smør utav kleppen. – Det var ikke tale om å få smurt på brødet på vanlig måte. – Nei, det var å ta smørbiten i den ene hånden og det frosne brødet i den andre.

– En tygge av hver smakte godt, og sulten forsvant. – Tiden var knapp, for her måtte det handles. – Kundene ventet. – Det var ikke tid til å tenne opp i båtovnen på «kammerset». Ovnene i butikklokalet sto rød og glødet.

Rekonstruksjonstegning av Markedsplassen som den var ca. 1900. Antakelig var der flere hus, men vi vet ikke hvor de sto.

Aune-buene på Markedsplassen. Dette er de eneste bevarte markedsbuene i det nordligste Norge, Sverige og Finland. De er nå under istandsetting. Foto: Fylkeskonservatoren i Troms, I.H. 1985

Rasch-gården som den står i dag med det gamle posthuset, våningshuset og stabburet.

Foto: Fylkeskonservatoren i Troms, I.H. 1985

Den gamle bua på Lullevollen i Skibotn-dalen.

Omkransa av noen av produktene, kan Håvard og Eva Britt slå fast at det går an å leve av det de alltid har drømt om – håndverksprodukter skapt i samisk tradisjon. Egen bedrift i næringsfattige Nord-Troms er resultatet.

– Utpå formiddagen i 12 – 1 tiden kom en dame fra Birtavarre innom for å se om vi hadde fått oss morgenkaffe. Da ho fikk høre at så ikke hadde skjedd, satte ho i gang med å fyre opp i båtovnen, fikk tint opp brød og smør, dekket på bordet. Det varte ikke lenge før ho kom ut og varskudde at nu fikk en av oss i gangen komme inn og spise, samtidig som ho sa til kundene at de måtte være tålmodige å vente slik at vi fikk oss mat.

Slike forhold er utenkelige idag. Den gang var det bare slik. Markedslivet var slik, hele 3 dager til ende. – Festlig å treffe og bli kjent med andre mennesker. – Festlig og rørende å erfare hvordan våre venner og kunder fra Birtavarre gikk helhjertet inn for å lede folk til vår butikk. Det er slike ting som inspirerer en til å gjøre sitt ytterste i sitt daglige yrke både ute og hjemme.

La meg så fortelle litt om Skibotn marked, sett med en deltakers øyne, selv om det ikke ble så meget tid til å betrakte markedslivet forøvrig. – Et markeds funksjon består av kjøp og salg. – I de hektiske 3 dagene markedet varte skulle husflidsvarer, landbruksvarer, fiskeprodukter, pelsvarer, ryper m.v. skifte eier. I alt av skur og hus hvor det fantes innsmett å få med tak over, foregikk et eller annet av handelsvirksomhet.

Markedet bar preg av internasjonalt samvirke og samhandel. – D.v.s. oppkjøpere og vareselgere fra Finland og Sverige var årlige deltakere. – Det er ikke mulig å sammenligne dagens forhold med en god asfaltert veg innover vidda, med slik det var den gang.

Fra Skibotn og opp til Helligskogen var det på sommerstid mulig å komme frem med hest og vogn langs en «veg» som en helst bør sette i gåsøyne når en skal bruke navnet veg. – Om vinteren når sne og fokkskavler hadde lagt seg tilrette var antydning av veg så å si totalt borte. – Fra Helligskogen, og innover vidda til Karesuanto var elveisen om vinteren god å ty til. Hvis ikke elva var frosset til måtte en ty til terrenget på fast mark og kroke seg frem der terrenget lå best til rette for det.

Langs dette terreng på 150-175 km., tok markedsfolket fra disse stedene seg frem med hest og slede, med rein og pulk eller til fots på ski. Flyttsamene kom ned med lange raider hvor pulkene var fylt av frosset reinkjøtt, margebein, tunger, skinn, ryper, rev- og røyskattskinn, m.v. Oppkjøpere som var møtt opp fra Tromsø

var ivrige kjøpere både av kjøtt, pelskinn, vilt m.v. Det var rene auksjonsstemninga rundt samene med prisbud på varene de hadde med seg.

Når samene hadde solgt sine varer og fikk kontanter mellom sine hender kom turen til husflidsprodusentene for å få solgt sine grener, votter, m.v. Når det var overstått kom turen til oss kjøpmenn hvor samene skulle kjøpe inn vinterforsyning av kaffe, sukker, finnekledde, m.v.

Luften var mettet av humør, optimisme og spenning. – Det var noe uforklarlig, en spesiell markedsatmosfære som hersket omkring en i de dagene som markedet varte. – Noe spesielt som en ikke opplevet i sitt daglige yrke forøvrig. – Av den grunn var markedsdagene sett frem til med forventning.

I tillegg til læstadianerstevnet som samlet en mengde folk, kom også folk fra tromsødistriktet og stedene rundt Lyngenfjorden for å oppleve markedet. – Etter datidens forhold må en kunne betegne markedsdagene, med sitt yrende folkeliv, som noe helt spesielt. –

Det var en tid som nu er lagt langt bak oss, en tid som neppe vil komme igjen. Det er sikkert meget vanskelig for det slektledd som er vokset opp i dagens velferdsstat, å forestille seg forholdene slik de var da. Elektrisk lys, vegsamband m.v. fantes ikke. – Skulle en fra det ene stedet til det andre måtte en ty til båt. – Nordlandsbåt med årer rigget med råsegl eller snesege. – Skøyte utrustet med en Dan- eller Alfamotor som en kunne høre stempelslagene fra på milevis avstand. – Disse var ingen fartsfenomener, men vi kom da frem, når vi tok tiden til hjelp.

Når jeg tenker meg tilbake og summerer opp de kjøpmenn og mange, mange andre, kjente og kjære, som var med å skape det pulserende liv på Skibotn marked er det ytterst få som ennå lever. – De aller fleste av de fargerike personer er gått bort.

Det er ikke lett i ord å mane frem en tid som ligger så langt tilbake i tiden og gjøre den begripelig for det slektsledd som har vokst opp siden da. Har jeg imidlertid maktet å gi en liten aning om forholdene slik de var, og fått mine lesere med å bruke sin fantasi, til å få tak i konturene av det som skjedde, har jeg kanskje oppnådd det som var meningen med dette mitt innlegg.